

O kijowskich kupcach i pewnej kamienicy w Moskwie

W końcu ubiegłego roku ukazały się dwie książki, które choć nie są poświęcone bezpośrednio Karaimom, mogą dostarczyć wielu interesujących informacji o ich losach w Kijowie i Moskwie.

Autorem pierwszej, zatytułowanej *Купцы города Киева* (Kupcy miasta Kijowa), jest znany historyk zajmujący się dziejami stolicy Ukrainy, pisarz i dziennikarz, Arkadij Tretiakow. Praca została wydana przy wsparciu finansowym Fundacji Kijowskiej Kultury przez wydawnictwo «Сучасний письменник», a okazją do tego było 135-lecie Domu Resursy Kupieckiej, budynku, w którym obecnie mieści się Filharmonia Narodowa Ukrainy.

Książka jest poświęcona historii kupiectwa, czyli historii handlu, przedsiębiorczości, rozwoju miasta, rozwoju transportu, produkcji, tworzenia się rynków oraz tworzenia nowych produktów. Jednak przede wszystkim opisuje historie ludzi, którzy swoją pracą i wytrwałością dochodzili do nowego statusu społecznego. Ich trud sprzyjał rozwojowi wszystkich sfer gospodarczych oraz kulturalnej działalności miasta.

Do książki zostało włączonych 3745 krótkich artykułów o kijowskich kupcach z okresu od 1836 do 1917 r. Biogramy stanowią plon przebadania ponad 25 tysięcy dokumentów archiwalnych. Informator jest bogato ilustrowany ponad 600 materiałami archiwalnymi, fotografiami dawnymi i współczesnymi, reklamami i wycinkami z materiałów prasowych.

Dla badaczy interesujących się tematyką karaimoznawczą i historią Karaimów w Kijowie książka ta jest cennym uzupełnieniem warsztatu badacza.

W Kijowie Karaimi zaczęli się osiedlać w drugiej połowie lat 50. XIX w. W liczbach bezwzględnych nie było ich wielu, ale w karaimskich realiach stanowili sporą grupę: w roku 1900 na 276 000 mieszkańców miasta ponad

200 to byli Karaimi, wielu z nich zajmowało się kupiectwem właśnie. Do najznamienitszych karaimskich rodów Kijowa niewątpliwie należy zaliczyć rodzinę Kogenów, na której czele stał Salomon Aronowicz Kogen z Eupatorii (1830–1900). Założył on niewielką fabrykę tytoniową, która z czasem rozwinęła się w dużą spółkę akcyjną. Miał też sklep tytoniowy oraz był współwłaścicielem domu towarowego pod firmą „Kogen i Szyszman”. Zajmował się również filantropią. Ufundował w Eupatorii szkołę rzemieślniczą dla chłopców, a jego żona Ester podobną placówkę dla dziewcząt. Był również fundatorem kijowskiej kienesy.

Kolejni przedstawiciele rodziny Kogenów rozwijali przemysł tytoniowy Kijowa aż do końca pierwszej wojny światowej, do czasu nacjonalizacji fabryk i sklepów. W informatorze znajdziemy hasła osobowe Salomona Kogena, kupca I gildii i jego brata Mojsieja, również kupca tytoniowego II gildii. Figuruje tam także żona wspomnianego wyżej Salomona, która po śmierci męża prowadziła interesy, posiadając status kupczynie I gildii. Z rodziny Kogenów wysokim statusem kupców kijowskiej I i II gildii cieszyli się również Samuel Isakowicz, Isak Mojszejewicz i Fumma Isakowna.

Pośród kupców kijowskich I i II gildii napotykamy na nazwiska Jakuba Szyszmana i Isaka Durunczy, którzy w Kijowie posiadali fabrykę tytoniową zatrudniającą 36 pracowników, ale swój tytoniowy biznes rozwijali również w Wilnie i Warszawie. Z rodziny Szyszmanów w Kijowie działali również Isak i Mordechaj, synowie Czufanii. Ten ostatni wszedł w spółkę z innym Karaimem, Jufudą Majkaparem, który posiadał sklep jubilerski na słynnym Kreszczatiku, głównej arterii handlowej miasta, i jako spółka „Szyszman i Majkapar” handlował wyrobami jubilerskimi ze złota i srebra.

W branży tytoniowej działało w Kijowie wielu Karaimów, w większości pochodzenia krym-

skiego: Awram I. Duwan-Hadży, Ilija M. Kalif, Dawid i Semion Karakozowie, Mojsiej S. Mangubi, Mojsiej S. Peneradży i inni. Znaleźć tu można także przybyszów z bliższych nam stron, jak np. Dawid S. Dubiński, wywodzący się, jak można sądzić, z Trok.

Аркадий Третьяков, *Купцы города Киева*. Київ : Сучасний письменник, 2017, 483 s., il.

Moskiewska kamienica i jej mieszkańcy

W Moskwie ukazało się bogato ilustrowane wydawnictwo zatytułowane *Большая Садовая, 10. История московского дома* (Wielka Sadowa 10. Historia moskiewskiego domu). Jak sam tytuł wskazuje, poświęcone jest ono ponad stuletniej historii kamienicy znanej jako Dom Pigita. Została ona wzniesiona w roku 1904, w modnym wówczas stylu art nouveau (secesji), na zlecenie Karaima, Ilii Pigita (1851–1915), moskiewskiego kupca tytoniowego, właściciela fabryki papierosów „Dukat”. Pigit był nie tylko właścicielem budynku, lecz także jednym z jego mieszkańców.

Niezwykłość tego domu bierze się stąd, że w różnych okresach mieszkało w nim wiele znanych postaci świata kultury i polityki. Przede wszystkim Wielka Sadowa 10 to jeden z adresów zamieszkania pisarza Michała Bułhakowa. Ale w kamienicy żyli i tworzyli także malarze: Piotr Konczalowski, Wasilij Surikow, Żorż Jakunow. Mieszkał tu mecenas sztuki i wydawca, Nikołaj Riabuszyński. Jeszcze dłuższa jest lista tych, którzy w kamienicy bywali. Nie brak na niej nazwisk prawdziwych sław literatury i nie tylko literatury, od poetów Sergieja Jesienina i Włodzimierza Majakowskiego, przez malarza Oskara Rabina, zwanego „Sołżenicynem malarstwa”, po wykonawczynię nieudanego zamachu na Lenina w 1918 r., Fanny (Dorę) Kapłan.

Autor książki, Dmitrij Oparin, jest etnologiem, doktorem nauk historycznych i pracownikiem naukowym Muzeum Michała Bułhakowa. Zgłębia on dzieje moskiewskich kamienic poprzez opowieści ich mieszkańców. W ten sposób postanowił przedstawić Wielką Sadową 10 i jej dawnych lokatorów, przedrewolucyjnych bankierów, prawników, przedsiębiorców, radzieckich drukarzy, krawców, milicjantów, dyplomatów, artystów, słowem najróżniejszych postaci, które przez cały XX wiek przewijały się przez liczne mieszczące się w kamienicy lokale. Wśród nich były także karaïmskie rodziny Ilii Pigita i Ilii Sakiczci.

Materiału do odtworzenia historii budynku dostarczyły rodzinne opowieści, prywatne kolekcje i dokumenty archiwalne. Książka jest efektem czteroletniego projektu „Dom na Wielkiej Sadowej” przeprowadzonego przez pracowników Muzeum Michała Bułhakowa. Mieści się ono w tym budynku w mieszkaniu nr 50, w którym pisarz i jego żona zostali zakwaterowani w początkach lat 20. i które utożsamiane jest ze słynnym mieszkaniem numer 50 w *Mistrzu i Małgorzacie*. Kamienica zainspirowała pisarza do stworzenia opowiadania pt. *Dom nr 13. Elpit-Rabkomuna*, a pierwowzorem jednego z jego bohaterów był nasz rodak, Ilija Sakiczci.

W książce znalazła się też, publikowana po raz pierwszy, powieść „Dom Pigita” opowiadająca o wydarzeniach z lat 1917–1924. Jej autorką jest pisarka Sofia Tade (1909–1976), lokatorka spod 18.

Publikacja jest starannie wydana i opatrzona dużą liczbą fotografii, kopii dokumentów i planów architektonicznych kamienicy.

Дмитрий Опарин, *Большая Садовая, 10. История московского дома, рассказанная его жителями*. Москва: Кучково поле, 2017, 320 s., il.

Mariola Abkowicz

ТАБАЧНАЯ ФАБРИКА «ДУКАТ» По одной из версий, название новой фабрики было образовано из сочетания фамилий двух караïмских московских фабрикантов – Дуваня и Катыка. Среди родственников Илии Пигита бытует другая история, которую и записал в Сиверополе от Галины Гладиловой-Ормели, его шучатой двоюродной племянницы:

«Пришел Илья к своей сестре Еве и говорит: «Фабрика уже построена, а названия нет». А она сидит и перебирает дукатики и называет их на монеты, как это принято у женщин. И она говорит: «Вот дукат – золотая монета. Назови, как дукат». Выла такая версия – ее бабушка мне рассказывала. Ну почему Пигит должен был называть фабрику в честь своих оппонентов?».

17 / СЕМЬЯ ПИГИТОВ

Илья Давидович Пигит с женой Евой Федоровной (Ормелиной). Рига, 1896. Это адресованная и светлая фотография Илии Пигита. Из семейного альбома. Подарочек Софьи, родственницы Илии Пигита.

В 1910 году «Торговый дом И. Пигит и компания», торгующий под фирмой «Дукат», был преобразован в «Товарищество табачной фабрики «Дукат»». К 1911 году число рабочих на фабрике достигло 800 человек. Все они трудились в доме 12 по Чухинскому переулку (с 1913 года он назывался Тверским-Ямским переулком, сейчас это улица Гашека).

Фабрика «Дукат», Тверской-Ямский переулок, 12. 1913. Архив ГИМОР. ГИС. 210101011

Владение в Чухинском переулке Пигит приобрел в мае 1902 года, а купчая на владение № 556/480 (Большая Садовая, 10) относится к маю 1901 года. Считается, что купец хотел сначала построить фабрику на Садовой, но из-за непосредственной близости к церкви Святого Ермолая ему было отказано в возведении промышленного объекта. В 1902 году он получил разрешение от Московской городской управы на строительство на Садовой жилого дома. На территории фабрики в Чухинском переулке строительство шло вплоть до Первой мировой войны.